

Değişen Dünyada Türkiye'nin Jeopolitiği

Prof. Dr. Mesut DOĞAN
Dr. Hakan BOSTAN

Prof. Dr. Mesut DOĞAN - Dr. Hakan BOSTAN

DEĞİŞEN DÜNYADA TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİĞİ

ISBN 978-625-8516-12-8

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2026, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Ocak 2026, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ankara Özgür Matbaacılık
1250. Cad. No: 25 Ostim Yenimahalle/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 46821

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Dünyada yaşanan hızlı gelişim ve dönüşüm nedeniyle güç dengelerinin değişmesiyle birlikte bölgesel güçler de ortaya çıkmaktadır. Ülkeler, geçmişten itibaren küresel veya bölgesel ittifak veya organizasyonlara ihtiyaç duymuşlardır. Burada özellikle güvenliğin garantiye alınması başrol oynamıştır. Ayrıca küreselleşmenin ortaya çıkardığı ekonomik imkânlardan daha çok faydalanmak da önemli rol oynarken, diğer taraftan krizlerle mücadele etmek maksadıyla ekonomik örgütlere üye olmak kaçınılmaz bir sonuç olmuştur.

Jeopolitik, politikanın tespiti veya uygulanmasında coğrafi faktörlerin göz önünde bulundurulması olarak ifade edilebilir. Türkiye; coğrafi ve jeopolitik konumu itibarıyla iki kıtada toprakları bulunan, ılıman bir iklime sahip olan, iç denizi olan, üç tarafı denizlerle çevrili ve krizlerin sıklıkla yaşandığı Orta Doğu'ya komşu olmakla beraber her zaman güçlü bir ülkedir.

Bu çalışma, coğrafi bakış açısıyla gerçekleştirilmiştir. Jeopolitiğin tanımı ile birlikte diğer bilim dalları ile olan benzerlik ve ilişkileri ortaya konulmuş, jeopolitiğin alt dalları olan jeoekonomi, jeokültür ve jeotarih arasındaki ilişkiler belirtilmiş, klasik ve güncel jeopolitik teoriler açıklanarak Türkiye'nin jeopolitik önemi açıklanmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin coğrafi ve jeopolitik konumu; fiziki, beşerî ve ekonomik coğrafya faktörleri tek tek incelenerek ortaya konulmuştur.

Jeopolitik konusuyla alakalı başta coğrafya bilimi olmak üzere diğer bilim dallarında yayınlanan ulusal ve uluslararası yayınlar incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi olarak doküman analizi dikkate alınmış, başta Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olmak üzere çeşitli kurumların istatistiklerinden faydalanılmıştır. Veriler, Coğrafi Bilgi Sistemlerine (CBS) aktarılmış ve çeşitli haritalar oluşturulmuştur. Ayrıca elde edilen veriler tablo ve grafiklerle görselleştirilerek konunun daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Bu bağlamda tüm veriler analiz edilmiş, yorumlanmış ve sentezlenerek sonuca ulaşılmıştır.

Bu çalışmada haritaların üretiminde yardımları için Dr. Mesut Şimşek'e teşekkür ediyoruz. Bu çalışmanın tüm araştırmacılara ve öğrencilere bir ışık olmasını diliyoruz.

Prof. Dr. Mesut Doğan

Dr. Hakan Bostan

15/01/2026

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Tablo Listesi.....	vii
Harita Listesi	vii
Grafik Listesi	vii

Giriş	1
--------------------	----------

1. Bölüm: Kavramsal Çerçeve: Temel Kavramlar	4
Jeopolitik.....	4
Strateji ve Jeostrateji.....	6
Siyasi Coğrafya.....	7
Askeri Coğrafya	9
Jeokültür, Jeoekonomi ve Jeotarih	10

2. Bölüm: Türkiye'nin Coğrafi Konumu	11
Türkiye'nin Matematik Konumu	12
Türkiye'nin Özel Konumu	13
Fiziki Coğrafya Açısından Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Önemi	14
Beşerî Coğrafya Açısından Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Önemi.....	28
Türkiye'nin Nüfusu ve Göçler	29
Türkiye'nin Yerleşme Tarihi.....	34
Türkiye'nin Tarımsal Üretimi.....	35
Türkiye'nin Sanayi ve Ticaret Faaliyetleri.....	37
Türkiye'nin Ulaşım Faaliyetleri.....	40
Türkiye'nin Turizm Özellikleri.....	45
Türkiye'nin Kültürel Özellikleri	46

3. Bölüm: Türkiye'nin Sınırları.....	49
Türkiye'nin Kara Sınırları	52
Yunanistan Kara Sınırı	53
Bulgaristan Kara Sınırı.....	55
Gürcistan Kara Sınırı	57
Ermenistan Kara Sınırı	59
Nahçıvan Kara Sınırı.....	61
İran Kara Sınırı	62
Irak Kara Sınırı.....	64
Suriye Kara Sınırı.....	66
Türkiye'nin Kara Sınır Komşularıyla Olan İlişkileri	69
Yunanistan	69
Kıta Sahaneliğinin Sınırlandırılması Sorunu.....	72
Kara Suları Sorunu	73

FIR (Fight Information Region [Uçuş Bilgi Bölgesi]) Sorunu.....	74
Adaların Silahlandırılması Sorunu.....	75
Statüsü Belirsiz Ada, Adacık ve Kayalıklar Sorunu.....	76
Deniz (Doğal) Kaynaklarının İşletilmesi Sorunu.....	77
Yunanistan'ın "Megalo İdea (Büyük Amaç)" ve "Enosis" Sorunu.....	78
Bulgaristan.....	78
Gürcistan	79
Ermenistan	80
Nahçıvan	83
İran	84
Irak	85
Suriye	87
Türkiye'nin Deniz Sınırları	91
Türkiye'nin Deniz Sınır Komşuları ile Olan İlişkileri	92
Türkiye'nin Karadeniz'deki Deniz Sınır Komşuları ile Olan İlişkileri	92
Rusya Federasyonu	93
Ukrayna.....	94
Moldova	95
Romanya	96
Türkiye'nin Akdeniz'deki Deniz Sınır Komşuları ile Olan İlişkileri.....	96
Kıbrıs (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti).....	98
Mısır	101
Filistin	102
İsrail.....	105
Lübnan	106
Ürdün	106
Libya	107
4. Bölüm: Türkiye'nin İlgi Alanındaki Ülkeler ile Olan İlişkileri.....	108
Amerika Birleşik Devletleri (ABD).....	108
Çin	110
Hindistan	110
Almanya Federal Cumhuriyeti	111
Fransa	111
Birleşik Krallık	112
5. Bölüm: Türkiye'nin Türk Devletleri ile Olan İlişkileri.....	113
Azerbaycan	115
Kazakistan	116
Kırgızistan	116
Özbekistan.....	117
Türkmenistan.....	117

6. Bölüm: Türkiye'nin Uluslararası/Bölgesel Örgütlerle Olan İlişkileri	119
Birleşmiş Milletler (BM).....	120
Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü (NATO).....	120
Avrupa Birliği (AB).....	121
Avrupa Konseyi	122
Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT).....	123
Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü (KEİ).....	123
İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT).....	124
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	124
G-20 Örgütü.....	125
Gelişen Sekiz Ülke (D-8) Teşkilatı	125
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	126
BRICS ve Türkiye İlişkileri	126
Türk Devletleri Teşkilatı (TDT).....	127
Diğer Örgütlerle Olan İlişkileri	128
 7. Bölüm: Jeopolitik Teorilere Göre Türkiye'nin Yeri	 129
Klasik Jeopolitik Teoriler.....	129
Kara Hakimiyet Teorisi.....	129
Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi.....	129
Deniz Hakimiyet Teorisi.....	130
Hava Hakimiyet Teorisi	130
Yeni Dönem (Güncel) Jeopolitik Teoriler	132
Tarihin Sonu Teorisi.....	132
Medeniyetler Çatışması Teorisi	133
Medeniyetlerin Bütünleşmesi	135
Büyük Satranç Tahtası Teorisi.....	135
Eksen Ülkeler Hakimiyet Teorisi.....	136
Kuşatma Teorisi	136
Yeni Domino Taşları Teorisi.....	136
Yeni Avrasyacılık Teorisi.....	136
Orta (Ara) Bölge Teorisi	137
Büyük Orta Doğu Projesi	137
Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi.....	137
Uzay Hakimiyet Teorisi	138
Güç Odağı Teorisi	138
Eleştirel Jeopolitik.....	139
 8. Bölüm: Türkiye'nin Jeopolitik Geleceği.....	 141
 Sonuç	 146
 Kaynaklar	 152

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye ve Komşu Ülkelerin Yüz Ölçümleri / Nüfusları (2024).....	16
Tablo 2: Dünyada Ham Çelik Üreten Ülkeler (2023-2024)	24
Tablo 3: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Ham Petrol ve Doğal Gaz Üretimi (2020-2024)	27
Tablo 4: Türkiye'nin ve Komşu Ülkelerin Nüfus Tahminleri (2054-2100)	29
Tablo 5: Türkiye'nin Komşuları ile Bazı Seçilmiş Ülkelerin İnsani Gelişme İndeksi (İGE)	31

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Türkiye'nin Lokasyonu	11
Harita 2: Türkiye'nin Matematik Konumu	12
Harita 3: Türkiye'nin Yüz Ölçümü	15
Harita 4: Türkiye ve Komşu Ülkeler.....	17
Harita 5: İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi	19
Harita 6: Türkiye'nin Yükseklik Haritası	20
Harita 7: Türkiye Boru Hatları Haritası.....	42
Harita 8: Türkiye'nin Komşu Ülkelerle Olan Kara Sınırları.....	51
Harita 9: Türkiye ve Yunanistan Kara Sınırı	54
Harita 10: Türkiye ve Bulgaristan Kara Sınırı.....	55
Harita 11: Türkiye ve Gürcistan Kara Sınırı.....	57
Harita 12: Türkiye ve Ermenistan Kara Sınırı.....	60
Harita 13: Türkiye ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Kara Sınırı.....	61
Harita 14: Türkiye ve İran Kara Sınırı.....	63
Harita 15: Türkiye ve Irak Kara Sınırı.....	65
Harita 16: Türkiye ve Suriye Kara Sınırı.....	66
Harita 17: Türkiye, Yunanistan ve Ege Denizi	70
Harita 18: Türkiye'nin Deniz Sınırları.....	91
Harita 19: Türkiye'nin Karadeniz'deki Deniz Sınır Komşuları	93
Harita 20: Türkiye'nin Akdeniz'deki Deniz Sınır Komşuları	96
Harita 21: Türkiye ile Orta Doğu Ülkeleri	98
Harita 22: Kıbrıs Adası (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi)	99
Harita 23: Filistin ve İsrail Devletleri	103
Harita 24: Türkiye'nin İlgi Alanındaki Ülkeler	108
Harita 25: Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri	113

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Türkiye ve Komşu Ülkelerin Yüz Ölçümleri	16
Grafik 2: Dünyada Ham Çelik Üreten Ülkeler (2024).....	25
Grafik 3: Türkiye'nin ve Komşu Ülkelerin 2054 Yılı Nüfus Tahmini.....	30
Grafik 4: Türkiye'nin ve Komşu Ülkelerin İnsani Gelişme İndeksi (2023).....	31
Grafik 5: Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenler (2010-2024).....	33

GİRİŞ

İnsanoğlu avcı-toplayıcı şekilde yaşarken, göçer veya yarı göçer düzenden Neolitik Çağ'la birlikte yerleşik hayata geçmiştir. Önceleri mağaralarda yaşayan insanoğlu, yerleşik hayata bağlı olarak sınırlı alanlarda yaşamlarını sürdürürken zamanla değişik bölgelerde küçük, orta, metropol ve megapol gibi kompleks ve karmaşık şehirlerde yaşamaya başlamıştır.

Mezopotamya'da tarımla birlikte yerleşik hayata geçen topluluklar, fazla ürünün etkisiyle artan nüfuslarıyla birlikte ilk şehirleri ve bunlarda ilk şehir devletlerini oluşturmuşlardır. Hem bu bölgelerden hem de farklı bölgelerden ilk şehir devletleri zamanla Anadolu topraklarına yönelmişler ve yeni uygarlıklar kurmuşlardır. Anadolu, coğrafi konumu ve bereketli tarım arazileri ile tercih edilen bir bölge olmuştur. Şehirlerin ortaya çıkışında ilk koşul "artı ürün/gıda fazlalığı" ikinci koşul ise bu ürünü yönetmek maksadıyla toplumsal örgütlenme olmuştur (Tümertekin & Özgüç, 2016, s. 398).

İlk Çağ'dan itibaren devletler devamlı genişlemek ve yeni yerler keşfetmeyi amaç edinmişlerdir. Zaman içerisinde bu devletlerin bir kısmı imparatorluğa, daha sonra da bu imparatorlukların yıkılışıyla birlikte ulus devletlere dönüşmüştür. Ulus devletlerin var olması ile sınırlar daha önemli ve belirgin hale gelmiştir. Sonuçta belli sınırlara sahip olan egemen devletler komşu devletler ile karşılıklı çıkarlara dayalı ilişkilerini sürdürmüş/sürdürmektedirler. Devletler; stratejik (askeri), ekonomik ve politik ilişkilerini sahip oldukları coğrafi imkanlardan faydalanarak devam ettirmektedirler. Jeopolitik kavramı ulus devletlerin kurulmasıyla birlikte gelişmeye başlamıştır.

Anadolu ve Trakya; bulunduğu coğrafi konum nedeniyle geçmişten itibaren birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra bu topraklarda yer alan ve ilelebet yaşayacak en son devlet Türkiye Cumhuriyeti'dir. Türkiye; Asya ve Avrupa kıtaları ortasında, Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Doğu'nun etki alanında önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. Anadolu'ya ilk Türk (Türkmen) göçleri Malazgirt Savaşı'ndan (26 Ağustos 1071) çok önceleri başlamıştır. 1037 yılında kurulan Büyük Selçuklu İmparatorluğu bu topraklarda hüküm sürmüştür. Anadolu Selçuklu Devleti de 1077 yılında İznik'te kurulmuştur. Moğolların baskısı sonucu yıkılan devletten sonra Anadolu Beylikleri Dönemi başlamış, sonrasında Osmanlı İmparatorluğu 1299 yılında Osman Bey tarafından; Bilecik ilinin Söğüt ve Domaniç ilçelerinde kurulmuş ve Anadolu-Rumeli toprak-